

بررسی رابطه فرایند جهانی‌شدن فرهنگی و هویت مذهبی در ایران (مطالعه موردی گروه‌های قومی لر شهر نورآباد ممسنی و عرب‌شهر کنگان و توابع)

بیژن خواجه‌نوری^۱

ماندانا کریمی^۲

سعادت خجسته^۳

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۱/۳۰

چکیده

حفظ و ارتقای هویت مذهبی از دغدغه‌های جامعه مذهبی ایران است. فرایند جهانی‌شدن در چند دهه گذشته ابعاد مختلف حیات فردی و اجتماعی ایرانیان را تحت تأثیر قرار داده است. این مطالعه تأثیر فرایند جهانی‌شدن فرهنگی را بر هویت مذهبی دو گروه قومی لر ساکن شهر نورآباد ممسنی و عرب ساکن شهر کنگان و توابع مورد بررسی قرار داده است. در ابتدا تحقیقات پیشین مورد بررسی قرار گرفت. سپس با استفاده از چارچوب نظری مبتنی بر نظریه گیدنز شش فرضیه مطرح شد. نمونه مورد مطالعه ۷۷۰ نفر از اهالی ۱۵ تا ۶۴ ساله ساکن این دو شهر بودند که به شیوه نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی، ده سبک زندگی در شهر شیراز یافت شد که بر اساس ماهیت متغیرها نام‌گذاری شدند. یافته‌های تحقیق نشان داد که بین دو گروه قومی لر و عرب مورد مطالعه، تفاوت معنی‌داری از حیث هویت مذهبی وجود داشته است. همچنین نتایج حاصل از تکنیک رگرسیون چندمتغیره، نشان‌دهنده آن است که به ترتیب متغیرهای سبک مذهبی، سبک علمی-آموزشی، بازانندیشی، سبک ورزشی، آگاهی از جهانی‌شدن، سبک مشارکت فرهنگی، سبک موبایلی بر روی هم ۳۶/۷ درصد تغییرات را متغیر هویت مذهبی را تبیین کرده‌اند.

کلیدواژه: جهانی‌شدن، هویت مذهبی، قوم لر، قوم عرب.

مقدمه و طرح مسئله

نیاز انسان به دین و مذهب قدمتی به عمر تاریخ دارد؛ زیرا بشر از همان ابتدای زندگی خود به حمایت‌کننده‌ای مقتدر و تکیه‌گاهی نیرومند احساس نیاز می‌کرده است. محققان پیشگامی همچون فروید^۱، جیمز^۲، آلپورت^۳، یونگ^۴ در مورد موضوع دین بحث کرده‌اند. امروزه بررسی علمی باورهای مذهبی و ارتباط باورها با سایر سازه‌ها اهمیت ویژه‌ای یافته است. در واقع دین به‌عنوان نوعی فلسفه فکری با داشتن نگرش خاص به جهان هستی؛ جهان‌بینی، ایدئولوژی و معرفت‌شناسی خاص خود را دارا است که نه تنها پاسخگوی سؤالات اساسی انسان در مورد پیدایش و تکوین جهان هستی و انسان است و روابط بیرونی فرد در قبال نظام‌های اجتماعی سیاسی و تربیتی را تعیین می‌بخشد، بلکه حس درونی وجود فردی یا هویت شخص را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (گوتک^۵، ۱۳۸۰). دین به‌منزله یک منبع مهم آرامش و آسایش، حس کنترل و امید را برای افراد در رویارویی با واقعیت‌های نامساعد زندگی دنیوی، خواه اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی یا روانی، فراهم می‌کند (وفایی بوروبور، ۱۳۷۸).

برخورداری از دین و تعالیم مذهبی مشترک، پایبندی و وفاداری به آن، اعتقاد و تمایل به مناسک و آیین‌های مذهبی فراگیر در فرایند شکل‌دهی هویت ملی، بسیار مؤثر است. مذهب علاوه بر اینکه از لحاظ کارکردی عامل مهمی در روابط اجتماعی به حساب می‌آید، موجب دلگرمی، سرزندگی، نشاط و اشتیاق عمومی است، ضمن آنکه در بسیاری مواقع مذهب در مفهوم جامعه‌شناختی، با تأکید بر بُعد عینی و خارجی آن، با سایر مضامین ملی از جمله دولت، تاریخ و میراث فرهنگی درآمیخته است (حاجیان، ۱۳۷۹: ۲۰۳).

یکی از مسائلی که در مسیر رشد و تحول انسان از تکالیف مهم رشدی محسوب می‌شود، پیدایش درکی از خود یا کسب هویت است؛ این احساس که کیستم؟ در جامعه چه جایگاهی دارم؟ و از زندگی چه می‌خواهم؟ از طریق پاسخگویی به پرسش‌های

فصلنامه علمی - پژوهشی

۲۴

دوره هشتم
شماره ۱
بهار ۱۳۹۴

1. Freud
2. James
3. Alport
4. Young
5. Gvtk

بنیادی، ابعاد شخصیتی هماهنگی و انسجام لازم را می‌یابند. اریکسون^۱ (۱۹۶۴) هویت را مفهومی سازمان‌یافته از «خود» می‌داند که از ارزش‌ها، باورها و اهدافی که فرد بدان پایبند است، تشکیل شده است.

در جامعه‌شناسی، واژه هویت به معنای چه کسی بودن است و نیاز به آن، حس شناساندن خود و یک سلسله عناصر فرهنگی و تاریخی را در فرد یا یک گروه انسانی تحریک می‌کند. هر نوع وابستگی اجتماعی، نمودار بخشی از ویژگی‌های انسان است. این ویژگی‌ها، معرفت و شناخت ابنای بشر را تسهیل می‌کند (مجتهدزاده، ۱۳۷۶: ۱۴۷). بر این اساس هویت عبارت است از مجموعه خصوصیات، مشخصات فردی و اجتماعی، احساسات و اندیشه‌های مربوط که فرد آنها را از طریق توانایی کنش متقابل با خود و یافتن تصوراتی از خود به دست می‌آورد و در جواب سؤال «من کیستم؟» ارائه می‌دهد. به نظر برگر «مردمی که برای نخستین بار با یکدیگر آشنا می‌شوند، می‌کوشند به هویت رابطه‌ای دست پیدا کنند؛ یعنی نقطه مشترکی بیابند که وجه تمایز آنها از دیگران است. این کار موجب می‌شود که هریک از افراد نقش‌های جداگانه‌ای داشته باشند. در سطح بالاتر، وقتی مردم هویت مشترک را کشف می‌کنند می‌توانند از این طریق به نوعی انسجام برسند (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸).

اگر کل یک جامعه را یک نظام کل در نظر بگیریم، آنگاه مجموعه فرهنگ‌های محلی و منطقه‌ای شکل‌دهنده آن جامعه را نیز می‌توانیم خرده‌نظام‌های فرهنگی بنامیم. انسجام نهایی جامعه، محصول ارتباط منظم میان این خرده‌نظام‌ها و همچنین ارتباط نظم‌یافته هریک از این خرده‌نظام‌ها با نظام کلی است. اگر هرکدام از این رابطه‌ها نتوانند نقش‌های خود را به‌درستی ایفا کنند، نظام نمی‌تواند کارکردهای خود را به‌درستی اجرا کند. جامعه ایران نیز از این امر مستثنی نیست. جامعه ایران، چندقومیتی و دارای حیاطی موزائیکی است. اقوام متفاوتی در سراسر مرزهای ایران مستقر شده‌اند؛ برای مثال، ترک‌ها، گرها، گردها، گردها عرب‌ها، بلوچ‌ها و .... برای اجرای کارکردهای نظام کل، هرکدام از این خرده‌نظام‌ها باید نقش‌ها و کارکردهای خود را در قبال نظام کل و متقابلاً نظام در قبال آنها انجام دهد، اما ما شاهد نقص‌هایی در نظام کلی و خرده‌نظام‌ها هستیم (نواح و تقوی‌نسب، ۱۳۸۶: ۱۴۲).

1. Erikson

در چنین بستری و بعد از دهه هشتاد میلادی، با گسترش فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی نظیر ماهواره، اینترنت و گسترش شبکه‌های ارتباطی در جهان، فرهنگ مدرن در جهان گسترش پیدا کرد. با فرایند جهانی‌شدن، شبکه‌های ارتباطی و ماهواره‌ها با اینکه فرایند یکسان‌سازی فرهنگ جهانی را دنبال می‌کردند (خواجه‌نوری، ۱۳۸۴: ۶)، اما در عین حال موجب خلق تمایزات گوناگون میان مردم شدند. افراد با ایجاد تمایز، سعی در متفاوت نشان دادن خود از دیگری داشتند. این امر با مصرف کردن (کالاهای مادی و معنوی) نمود عینی‌تری به خود گرفت و ادبیات جدیدی تحت عنوان سبک زندگی وارد عرصه جامعه‌شناسی شد (اباذری، چاوشیان، ۱۳۸۱: ۶).

هدف این پژوهش پاسخگویی به این سؤال است که «جهانی‌شدن فرهنگی چه تأثیری بر هویت مذهبی قوم لر و عرب ساکن ایران دارد؟». یکی از خصوصیات عرب‌های کنگان ارتباط زیاد آنها با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس است. لرهای شهر نورآباد نیز ارتباط زیادی با کلان شهر شیراز دارند که در تحقیقات پیشین مشخص شده است که به شدت تحت تأثیر فرایند جهانی‌شدن است (خواجه‌نوری، ۱۳۸۵). همچنین این دو گروه قومی به لحاظ امکان دسترسی نویسندگان به آنها نیز مناسب بودند.

مروری بر مطالعات پیشین

مطالعه خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۹۳ الف) نشان داد که فرایند جهانی‌شدن فرهنگی می‌تواند هویت‌های جمعی (مانند هویت ملی) را تحت تأثیر قرار دهد. از سوی دیگر در مطالعه‌ای دیگر که خواجه‌نوری و همکارانش (۱۳۹۳ ب) بر روی دانشجویان انجام دادند، استفاده از اینترنت به عنوان یکی از فناوری‌های جهانی‌شدن با هویت ملی رابطه مثبت و معناداری داشته است. مطالعه خواجه‌نوری و ریاحی (۱۳۹۲) نشان داد که فرایند جهانی‌شدن، دنیاگرایی را در میان زنان سه شهر تهران، شیراز و استهبان تقویت کرده است. مطالعه دیگری از خواجه‌نوری و همکارانش (۱۳۹۱ الف) بر روی سبک‌های زندگی به عنوان مؤلفه‌ای از فرایند جهانی‌شدن فرهنگی و گرایش به حجاب به عنوان شاخصی از هویت مذهبی نشان می‌دهد که برخی از سبک‌های نوین زندگی با گرایش به حجاب رابطه منفی و معناداری داشته‌اند. مطالعه خواجه‌نوری و همکارانش (۱۳۹۱ ب) بر روی رابطه سبک‌های مختلف

زندگی و دینداری جوانان در شهر شیراز نشان داد که سبک‌های جدید زندگی که متأثر از فرایند جهانی شدن فرهنگی هستند، رابطه معنی دار و معکوسی با میزان دینداری آنها داشته‌اند. نتایج مطالعه کوهی و حسنی (۱۳۹۱) نشان می‌دهد که استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نوین با هویت دینی و ملی رابطه منفی داشته است. مطالعه نوابخش و نیکوکار (۱۳۹۰) نشان می‌دهد که مصرف کالاهای غربی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد مورد مطالعه‌شان به بحران هویت انجامیده است. همچنین جهانی شدن فرهنگی با بحران هویت رابطه معکوس ضعیفی داشته است. متأسفانه در تحقیق فوق نحوه سنجش جهانی شدن فرهنگی ذکر نشده است. پولادی (۱۳۸۷) در مقاله نظری خود معتقد است که بین فرایند جهانی شدن و جنبش‌های هویت‌یابی مانند هویت ملی و بنیادگرایی دینی ملازمت وجود دارد. این جنبش‌های هویتی، بخشی از جهانی شدن به‌شمار می‌آیند. مطالعه رفعت‌جاه و شکوری (۱۳۸۷) نشان داده است که استفاده از اینترنت به تضعیف هویت اجتماعی که بخشی از آن هویت دینی بوده، انجامیده است. گرگی (۱۳۸۵) در مطالعه خود با تکیه بر آرای گیدنز نشان می‌دهد که بازاندیشی که متأثر از جهانی شدن رسانه‌ها است، هویت افراد را تحت تأثیر قرار داده است.

در مطالعه‌ای نظری، واتسون (۱۳۸۲) نشان داد که زنان در مواجهه با جهانی شدن و مصرف به سبک غربی، به حجاب به‌عنوان نمادی از مذهب تأکید فزاینده‌ای داشته‌اند. در مطالعه مهتا^۱ (۲۰۱۰) بر روی زنان مسلمان هندی مشخص شد که مصرف محصولات رسانه‌ای آنها را به شدت تحت تأثیر قرار داده است و آنها سبک زندگی الگوهای رفتاری خود را مورد بازاندیشی قرار داده‌اند. آرمفیلد^۲ و هولبرت^۳ (۲۰۰۲) در مطالعه‌شان نشان دادند که رابطه معکوسی بین استفاده از اینترنت و هویت مذهبی وجود دارد.

چارچوب نظری

هویت دینی به رابطه انسان با دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، اطلاق می‌شود. سنگ بنای هویت دینی تعهد و پایبندی است. هویت دینی نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است. مهم‌ترین دستاوردهای هویت دینی پاسخ‌دادن به

1. Mehta
2. Armfield
3. Holbert

پرسش‌های بنیادی، جهت بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است (اشرفی، ۱۳۸۰: ۹۵، ۱۰۲، ۹۹). «گلاک^۱ و استارک^۲ پنج بُعد اعتقادی، مناسکی، تجربی، دانش دینی و پی‌آمدی را برای مطالعه دین در نظر گرفته‌اند. علامه جعفری این تقسیم‌بندی را یکی از عالی‌ترین تقسیم‌بندی‌ها دانسته است که در زمینه دینداری انجام شده و توجه به آن را برای محققان، ضرورت درجه اول خوانده است» (طالبان، ۱۳۸۰: ۱۶).

در دنیای امروز ادیان نیز به‌مانند تمامی نهادهای اجتماعی با تحول فرهنگی مواجه‌اند. این موضوع هنگامی مهم‌تر جلوه می‌کند که دریابیم، انتقال دین به نسل‌های جوان‌تر، همان فرایندی است که دین از آن طریق، خود را به‌مثابه «دین در جریان زمان» شکل می‌دهد. این همان چیزی است که موجب پویایی دین می‌شود و دین را برای انتقال خود در جریان زمان توانا می‌سازد. مسیرهای گوناگونی که مستلزم شناخت ابعاد متفاوت و ترکیب‌هایی از هویت‌یابی دینی در ابعاد اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و فرهنگی هستند، در دنیای امروز ممکن است در تقابل با الگوهای سنتی آن قرار گیرند. بنابراین مسئله «انتقال» در کانون توجه جامعه‌شناسی دینی قرار می‌گیرد (کاوسی و حسین‌زادگان، ۱۳۹۰).

از جمله عواملی که بر هویت دینی افراد یک جامعه تأثیر می‌گذارد، سبک‌های گوناگون زندگی است که افراد در جریان تحول فرهنگی برای خود انتخاب می‌کنند. سبک‌های زندگی از شاخص‌های مهم فرایند جهانی شدن هستند. این سبک‌ها در عصر سنت فرصت چندانی برای بروز و نمود نداشتند، اما از عصر مدرنیته به بعد به‌دلیل شرایط به‌وجودآمده و فراهم شدن امکانات گوناگون برای افراد و فرصت‌گزینش از میان آنها، از اهمیت زیادی برخوردار شده‌اند. بسیاری از پژوهشگران پذیرفته‌اند که اوقات فراغت و به‌طور کلی‌تر سبک‌های زندگی نقش مهمی در شکل‌گیری هویت، بازی می‌کنند (باربر^۳ و همکاران، ۲۰۰۵: ۱۸۵؛ هاگارد^۴ و ویلیامز^۵، ۱۹۹۱: ۱۰۳؛ ۱۹۹۲: ۱؛

1. Glock
2. Stark
3. Barber
4. Haggard
5. Williams

کیول^۱ و کلیبر^۲، ۱۹۹۹: ۲۱۵، به نقل از خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۸۹). به نظر می‌رسد که نظریه تصدیق^۳ می‌تواند به ما در درک سازوکار تأثیرگذاری سبک زندگی بر هویت، کمک کند. این نظریه معتقد است که افراد تصویرهای خودشان را از طریق بازخورد^۴ دریافت‌شده از رفتار خودشان و دیگران شکل می‌دهند (کمپبل^۵، ۲۰۰۷: ۲۱). هاگارد و ویلیامز بیان می‌کنند که از طریق مشارکت در اوقات فراغت، افراد قادر می‌شوند که هویت خود را تأیید و تصدیق کنند (هاگارد و ویلیامز، ۱۹۹۱: ۱۰۳، ۱۹۹۲: ۱) و توانایی نشان دادن هویت خود به دیگران را پیدا می‌کنند (باربر و همکاران، ۲۰۰۵: ۱۸۵؛ هاگارد و ویلیامز، ۱۹۹۲: ۱).

به نظر رابرتسون^۶ فرایند جهانی شدن در هم فشرده شدن جهان و تبدیل آن به مکانی واحد است. نمود فرهنگی جهانی شدن یا نحوه درک مردم از جهان چونان مکانی واحد، محور کار وی را تشکیل می‌دهد (رابرتسون، ۱۳۸۲: ۶۷). نیروهایی که فرایند جهانی شدن را به پیش می‌برند، در یک بستر فرهنگی و منطبق با فرایند عام‌گرایی به پیش می‌روند، اما در عین حال به‌طور خاص بازاندیشانه و منطبق بر اراده‌گرایی شناسایی می‌شود. مفهوم هویت می‌تواند بین عام‌گرایی و خاص‌گرایی ارتباط ایجاد کند. «وضعیت معاصر بازنمایی هویت اشاره به این دارد که در زمان حاضر هویت را باید در رابطه با دو وضعیت متفاوت مورد توجه قرار دهیم: نخست به‌عنوان واکنش فرهنگی به فرایندهایی که می‌توانند از حیث دامنه و اهمیت جهانی باشند؛ دوم در رابطه با واحدی که به‌عنوان نظام جهانی شناخته شده است» (رابرتسون، ۱۳۸۲: ۲۰۹).

در اینجا دامنه و عمق آگاهی از جهان به‌عنوان یک محل واحد از اهمیت برخوردار است. وقتی که از جهانی شدن در اوضاع و شرایط کنونی صحبت به میان می‌آید، به میزان زیادی به مسایل مربوط به آگاهی از این امر نیز وقوف داریم و این نیز از سویی به این دلیل است که آگاهی واجد فحوای بازاندیشی است (همان: ۳۷۷). این مفهوم در ارتباط نزدیک با آرای گیدنز قرار دارد.

1. Kewell
2. Kaleybar
3. Affirmation Theory
4. Feedback
5. Campbell
6. Robertson

جهانی شدن در واقع به معنای در هم گره خوردن رویدادهای اجتماعی و روابط اجتماعی سرزمین های دوردست با تاروپود موضعی یا محلی جوامع دیگر است. در این فرایند، هیچ کس قادر نیست از تحولات ناشی از گسترش تجدد مصون بماند یا برخلاف آن گزینشی به عمل بیاورد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۲). ویژگی خاص مدرنیته، پویایی، تأثیر جهان گستر و تغییر دادن رسوم سنتی است. تضاد با سنت، ذاتی مفهوم مدرنیته است (همان: ۴۴). به نظر گیدنز، سبک زندگی و هویت اجتماعی انسان امروزی با انسان ماقبل مدرن تفاوت زیادی دارد و فرایند هویت یابی تابع خصوصیات تجدد شده است. اهمیت شیوه زندگی در شکل گیری هویت، با توضیح پدیده جهانی شدن، بیشتر نمود می یابد. پیشرفت در فناوری های ارتباطی به عنوان مهم ترین منبع تجربه با واسطه در فرایند هویت یابی، تأثیری عظیم بر هویت شخصی و همچنین بر ساختارهای روابط اجتماعی بر جای گذاشته اند. با توسعه وسایل ارتباط جمعی، به ویژه ارتباطات الکترونیکی، تداخل توسعه هویت شخصی، و نظام های اجتماعی تا حد موازین و معیارهای عام و جهانی بیش از پیش محسوس شده است (گیدنز، ۱۳۸۷: ۲۰).

جهانی شدن فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی سبب شده است تا مردم در مناطق گوناگون از شیوه های زندگی، ارزش ها و هنجارهای رفتاری سایر مناطق جهان آگاه شوند. این امر می تواند به دگرگونی و یا تقویت شیوه های زندگی، ارزش ها و هنجارها بیانجامد (نرو-فروم، ۲۰۰۲). این فناوری ها عامل اصلی ارائه فرهنگ جهانی و نسبیت فرهنگی هستند.

به باور گیدنز، مذهب یکی از منابع اقتدار سنتی است. در نتیجه تجربه، معنا و تفسیر زندگی بر اساس آن صورت می گیرد و به همین دلیل اکثر کنش های زندگی دارای دلایل دینی و مذهبی هستند. اما در عصر مدرن مراجع زندگی بشری متعدد شده است. مراجعی که همه مدعی صلاحیت هستند. سنت که مهم ترین مرجع و مأخذی بوده که بشر به آن رجوع می کرده است، اهمیت پیشین خود را تا حدودی از دست داده و در عرض بقیه مراجع موجود در جهان مدرن قرار گرفته است. در واقع از لحاظ ساختاری منابع جهان مدرن، متعددتر از منابع سنتی هستند و در بعضی

موارد با آنها تفاوت ماهوی دارند. مدرنیته و خلف آن، یعنی جهانی شدن، با ایجاد فرصت انتخاب‌های مختلف باعث می‌شود که نهادهای سنتی همچون دین در کنار نهادهای مدرن قرار گیرند.

دنیوی شدن به محو کامل دین نمی‌انجامد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۳۰-۱۲۹). اما بیشتر موقعیت‌های زندگی مدرن، با دین به صورت نفوذ حاکم بر زندگی روزانه، سازگاری ندارند. بخشی از این واقعیت به دانش بازانديشانۀ سازمان داده شده و تحت تسلط مشاهده‌های تجربی و اندیشه‌منطقی برمی‌گردد. این دانش مبتنی بر فناوری مادی و اصول اجتماعی است. دین و سنت همیشه دارای پیوند نزدیک با یکدیگر هستند و بازانديشی زندگی اجتماعی مدرن که مغایرت مستقیم با سنت دارد، سنت را بیشتر از دین تضعیف کرده است (همان: ۱۳۰).

بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که با گسترش فرایند جهانی شدن در حوزه‌های مختلف از جمله فرهنگ در جوامع مختلف، سبک‌های زندگی مردم دستخوش تنوع و دگرگونی می‌شود و به همراه آن اعضای جوامع در رفتارها و باورهای خود به تدریج به شکلی بازانديشانه تجدید نظر می‌کنند. همچنین به دلیل استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی و دسترسی به اطلاعات، علاوه بر تغییر در سبک‌های زندگی و تقویت بازانديشی در مردم، آگاهی آنها از این مسئله که همگی دارای سرنوشت مشترک هستند، بیشتر می‌شود. از سوی دیگر به واسطه آشنایی با افکار و عقاید و آرزوهای دیگر مردمان، رویکردشان به زندگی به تدریج دگرگون و نهایتاً هویتشان در ابعاد مختلف دگرگون می‌شود.

نتایج پژوهش‌ها نشان دهنده آن است که ایران در مسیر تغییرات مختلف متأثر از فرایند جهانی شدن قرار گرفته است. در برخی از حوزه‌ها، این فرایند تأثیرات قاطع‌تری گذاشته و در برخی دیگر، مقاومت عناصر سنتی بیشتر بوده است. برای مثال، به دلیل تعاملات اقتصادی ایران با خارج از مرزها، این تأثیرات برجسته بوده است (بهکیش، ۱۳۸۱). همچنین نتایج پژوهش‌های رسمی و غیررسمی در خصوص فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی حکایت از گسترش و نفوذ شدید رسانه‌های نوین همچون تلفن همراه، ماهواره و اینترنت در ایران دارد (خواجانه‌نوری، ۱۳۸۵).

به دلیل استفاده روزافزون از فناوری‌های نوین، ایرانیان به تدریج به این آگاهی می‌رسند که در یک دنیای واحد به سر می‌برند. این آگاهی به همراه دریافت اطلاعات در خصوص نحوه گذران زندگی مردمان در سایر جوامع، آنها را به تدریج به بازناندیشی در رفتارهای فردی و اجتماعی‌شان سوق می‌دهد (خواجه نوری، ۱۳۹۱). امروزه ایرانیان با فرصت‌های فراوان برای گزینش شیوه‌های مختلف زندگی خود روبه‌رو شده‌اند. این شیوه‌ها، موجب تغییر در هویت شخصی و اجتماعی آنها، از جمله هویت مذهبی‌شان می‌شود (خواجه نوری، ۱۳۸۵ الف و ب؛ گرگی، ۱۳۸۵؛ رحمت‌آبادی و آقابخشی، ۱۳۸۵).

در این راستا یافته‌های عبدالهیان (۱۳۸۳)، نیز نشان می‌دهد که جامعه ایران به سمت تغییر ارزش‌ها بر اساس تأثیر ترکیبی متغیرهای سن، جنس، تکاثر اطلاعات که از منابعی نظیر خانواده، گروه همسالان، نظام ارتباطی نوین و تجربه شخصی ناشی می‌شود، قدم برمی‌دارد.

همچنان‌که گیدنز نیز تصریح می‌کند، فرایند جهانی‌شدن در مکان‌های مختلف به دلیل زمینه‌های متفاوتی که وجود دارد، یکسان نخواهد بود. لذا مشخص نیست که آیا گروه‌های قومی گُر و عرب به لحاظ آماری دارای تفاوت در هویت مذهبی هستند یا خیر و دوم اینکه آیا جهانی‌شدن و مؤلفه‌های سازنده آن، بر هویت مذهبی این دو گروه تأثیر یکسانی می‌گذارند و سوم اینکه میزان تأثیرگذاری فرایند جهانی‌شدن بر این دو گروه به چه صورت است. برای پاسخ به این پرسش‌ها، عرب‌های شهر کنگان از توابع بوشهر و اطراف آن و همچنین گُرهای شهر نورآباد ممسنی از استان فارس انتخاب و مقایسه شدند. یکی از خصوصیات عرب‌های شهر کنگان ارتباط زیاد آنها با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس است و گُرهای شهر نورآباد ارتباط زیادی با کلان شهر شیراز دارند که در تحقیقات پیشین مشخص شده است که به شدت تحت تأثیر فرایند جهانی‌شدن است (خواجه نوری، ۱۳۸۵).

فرضیه‌های پژوهش

- بین سبک‌های مختلف زندگی و هویت مذهبی در میان گروه‌های قومی گُر و عرب رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- بین قومیت و هویت مذهبی رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بازانديشی و هویت مذهبی در میان گروه‌های قومی لر و عرب رابطه وجود دارد.
- بین آگاهی از جهانی شدن و هویت مذهبی در میان گروه‌های قومی لر و عرب رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر مبتنی بر روش پیمایشی و تطبیقی است و از پرسشنامه به‌عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است. جامعه آماری شامل کلیه افراد ۱۵ تا ۶۴ سال به بالا از قوم عرب ساکن شهرستان کنگان در استان بوشهر و قوم لر ساکن نورآباد ممسنی در استان فارس، اعم از زن و مرد است. چارچوب نمونه‌گیری تحقیق، محدوده جغرافیایی مصوب شهرهای مورد مطالعه بود. شیوه نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای بود. بدین معنی که از بین مناطق سرشماری هر شهر، تعدادی منطقه به‌طور تصادفی برگزیده و سپس درون هر منطقه به‌نسبت وجود خانواده‌ها، بلوک‌های کوچک‌تر به‌عنوان یک خوشه در نظر گرفته شدند. خانوارهای درون خوشه‌ها مورد تحلیل قرار گرفتند و در صورت وجود فردی با ویژگی سنی بالا در خانواده با او مصاحبه شد. برای محاسبه حجم نمونه پژوهش، از فرمول کوکران استفاده شد. حجم نمونه این تحقیق ۷۷۰ نفر بوده است (۴۰۰ نفر عرب و ۳۷۰ نفر لر).

اعتبار و روایی ابزار تحقیق

در این تحقیق از دو نوع اعتبار صوری و تجربی استفاده شده است. در اعتبار صوری پرسشنامه توسط چند تن از اساتید جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفت و نکات اصلاحی آنها در پرسشنامه منظور شد. در اعتبار تجربی با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی به بررسی اعتبار ابزار تحقیق پرداخته شد. در این روش با استفاده از تحلیل عاملی-تأییدی به بررسی این نکته پرداخته شد که آیا معرف‌های یک متغیر در تحلیل عاملی قابلیت بار شدن بر روی یک عامل را دارند یا در حقیقت قابلیت سنجش یک متغیر را دارند. برای بررسی روایی ابزار تحقیق از «آلفای کرونباخ» استفاده شد. نتایج در جدول پیش‌رو نشان داده شده است.

مقادیر آلفای کروناخ مربوط به سنجش‌های پرسش‌نامه

آلفای کروناخ	طیف‌ها
۰/۷۱۳	طیف سنجش متغیر هویت قومی
۰/۷۷۱	طیف سنجش آگاهی از جهانی‌شدن
۰/۷۶۵	طیف سنجش بازاندیشی در مورد جهانی‌شدن
۰/۸۴۲	طیف سنجش متغیر هویت مذهبی

تعریف مفاهیم

هویت مذهبی: هویت مذهبی به رابطه‌ی انسان با دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، اطلاق می‌شود. سنگ بنای هویت دینی تعهد و پایبندی است. هویت دینی نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه‌ی دینی است. مهم‌ترین دستاوردهای هویت دینی پاسخ دادن به پرسش‌های بنیادی، جهت‌بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است (اشرفی، ۱۳۸۰: ۹۵، ۹۹، ۱۰۲).

آگاهی از جهانی‌شدن: نشان‌دهنده‌ی میزان آگاهی پاسخگویان از روابط جهانی و جایگاه ایران در این روابط است. بر این اساس، برای سنجش این متغیر تعداد ده گویه با طیف لیکرت ساخته شد. این متغیر در سطح فاصله‌ای سنجیده شد. برای سنجش این سازه پنج گویه تهیه شد که در قالب طیف لیکرت به پاسخگویان ارائه گردید. ضریب پایایی گویه‌های طیف، ۰/۶۵ بود.

بازاندیشی در مورد جهانی‌شدن: زندگی اجتماعی در برگرفته‌ی این واقعیت است که کارکردهای افراد پیوسته بازسنجی می‌شود؛ یعنی با اصلاح به‌وسیله‌ی داده‌های تازه، ویژگی‌های آن به‌گونه‌ای اساسی دگرگون می‌شود. گیدنز بر این باور است که در جامعه‌ی مدرن، انسان‌ها، با آفرینش و اصلاح هویت خود، چه بودن و چگونه بودن، این‌شدن خود را پیوسته بازنگری می‌کنند (گیدنز ۱۳۷۸ به نقل از رجب‌لو، ۱۳۸۹). برای سنجش این متغیر سه گویه تهیه شد که در قالب طیف لیکرت به پاسخگویان ارائه گردید. ضریب پایایی گویه‌های طیف، ۰/۶ بود.

سبک زندگی: شیوه‌ی زندگی مجموعه‌ای کم‌وبیش جامع از عملکردهاست که فرد آنها را به کار می‌گیرد؛ چون، نه تنها نیازهای جاری او را برآورده می‌سازد، بلکه روایت خاصی را هم که وی برای هویت شخصی خود برگزیده است در برابر دیگران متجسم

فصلنامه علمی- پژوهشی

۳۴

دوره هشتم
شماره ۱
بهار ۱۳۹۴

می‌سازد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۲۰). با مروری بر نظریه‌های سبک زندگی، فاضلی معتقد است که در سنجش سبک‌های زندگی توسط پژوهشگران مختلف شاخص‌های متنوعی به کار رفته است. وی این شاخص‌ها را به شرح زیر طبقه‌بندی کرده است: ۱) مصرف فرهنگی، ۲) فعالیت‌های فراغت، ۳) شاخص‌های پراکنده که شامل مدیریت بدن، الگوهای خرید، نام‌گذاری کودکان، رفتار خانوادگی، الگوی مصرف غذا می‌شود (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۲۷). در این تحقیق برای یافتن سبک‌های زندگی موجود در گروه‌های قومی عرب و گرساکن در نورآباد و کنگان و توابع آن از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. محاسبه تحلیل مؤلفه‌های اصلی سوالات سبک زندگی نشان داد که اندازه «مقیاس کفایت نمونه‌گیری کایزر-مایر-اولکین» (KMO) برای سؤال‌های ۳۱ گانه سبک زندگی ۰/۸۸۶ است و نشان‌دهنده کفایت نمونه‌هاست. همچنین مشخصه آزمون کرویت بارتلت^۲، برابر با ۱۳۲۵۰/۹۷۶، و از لحاظ آماری معنادار است ($p=۰/۰۰۰$) که نشان می‌دهد تفکیک عامل‌ها بر اساس بارهای عاملی به‌درستی اجرا شده است و بین عامل‌ها هم‌پوشانی وجود ندارد. همچنین مشخص شد که در مجموع ده عامل قابل تفکیک است که بیش از ۵۷/۳ درصد از کل واریانس سبک زندگی در ده عامل به‌ترتیب تبیین می‌شود.

سبک‌های به‌دست‌آمده بر اساس تحلیل عاملی به‌ترتیب شامل موارد زیر است:

سبک مذهبی: (شرکت در جلسه‌های مذهبی، همکاری با هیأت‌های دینی، تماشای برنامه‌های مذهبی تلویزیون داخلی، شرکت در نمازهای جماعت، انجام فعالیت‌های مذهبی در خانه (مانند نمازهای روزانه)، حضور در مساجد، حسینیه‌ها، گوش دادن به برنامه‌های مذهبی رادیوی داخلی، حضور در مکان‌های زیارتی، شرکت در انجمن‌های محلی، ... و همکاری با گروه‌ها و تشکل‌های سیاسی).

سبک فراغتی مدرن: (پوشیدن لباس به سبک غربی، استفاده از لوح فشرده موسیقی، Mp4, MP3 player، گوش دادن به موسیقی پاپ ایرانی لس‌آنجلسی، حضور در سینماها، تئاتر، ...، صرف غذا در رستوران، فست‌فود، ساندویچ‌فروشی، عدم فعالیت‌های مذهبی).

1. Kaiser Meyer Olkin measure of sampling adequacy
2. Bartlett's test of sphericity

سبک فرهنگی ۱: (استفاده از جزوه‌ها یا کتاب‌های کمک‌درسی در منزل، فیلم‌ها یا لوح‌های فشرده آموزشی در منزل، بازدید از نمایشگاه‌های علمی یا هنری در طول سال، حضور در کتابخانه‌ها در طول ماه، استفاده از اینترنت برای کارهای آموزشی در منزل یا خارج از آن، خرید کتاب‌های غیردرسی در طول سال، حضور در کلاس‌های آموزش زبان خارجی در طول سال، حضور در کلاس‌های علمی همچون آموزش رایانه و نرم‌افزارهای آن).

سبک اینترنتی: (وبگردی، استفاده از پست الکترونیکی (ایمیل)، استفاده از اینترنت برای به دست آوردن خبر و اطلاعات مورد نیاز، استفاده از فیس‌بوک، توئیتر، چت کردن با اینترنت) **سبک فرهنگی ۲:** (حضور در مکان‌های زیارتی (مانند امام‌زاده‌ها)، کلاس نقاشی، خطاطی، موسیقی، انجام فعالیت هنری مانند نقاشی، نوازندگی، ... حضور در کلاس‌های آموزش هنری در طول سال).

سبک فراغتی معمولی ۱: (گوش دادن به برنامه‌های رادیوهای خارجی، حضور در مهمانی‌های دوستانه (پارتی)، مطالعه روزنامه‌ها و مجلات داخلی جدید، همکاری با انجمن‌های علمی، ادبی یا هنری).

سبک فراغتی معمولی ۲: (پیااده روی به‌عنوان ورزش، حضور در پارک‌ها و تفرج‌گاه‌ها، در کنار دوستان همجنس بودن)

سبک ورزشی: (والیبال، بسکتبال، کوهنوردی، ... و کار با دستگاه‌های مختلف ورزشی در باشگاه یا پارک‌ها)

سبک موبایلی: (ارسال پیامک، استفاده از بلوتوث، مکالمه با دیگران از طریق تلفن همراه). **سبک موسیقایی بومی:** (گوش دادن به موسیقی مجاز پاپ ایرانی (مانند ترانه‌های عبدالهی، عصار)، گوش دادن به موسیقی سنتی ایرانی مانند شجریان، و ...).

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی: به اعتقاد گیدنز (۱۳۸۷: ۴۵-۴۶) تجدد از رسانه‌های «خاص خود» تفکیک‌ناپذیر است و توسعه و گسترش نهادهای عصر جدید نیز مستقیماً وابسته به این رسانه‌های ارتباطی است. استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی همچون استفاده از ماهواره‌ها و برنامه‌های آنها، فضای اینترنت و امکانات آنها مانند چت، فیس‌بوک و ... می‌توانند به‌عنوان شاخص‌های فرایند جهانی شدن در بُعد اطلاعاتی و ارتباطی مورد مطالعه قرار گیرند.

یافته‌ها

پیش از بررسی فرضیه‌های تحقیق به بررسی اعتبار سازه پرسش‌نامه در ارتباط با سبک‌های مختلف زندگی پرداخته می‌شود. برای این مقصود از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است.

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که بین دو گروه قومی مورد مطالعه بر حسب هویت مذهبی آنها تفاوت معنی‌داری وجود دارد ($T=4/89$ و $Sig=0/000$). با توجه به میانگین‌های دو گروه مشاهده می‌شود که گروه قومی عرب مورد مطالعه از نظر هویت مذهبی از میانگین بالاتری برخوردار بوده‌اند.

جدول ۱. آزمون تفاوت میانگین هویت مذهبی بر حسب قومیت

وضعیت قومی	تعداد موردها	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	سطح معنی‌داری
عرب	۳۱۶	۴۹/۲۲	۷/۲۲	۴/۸۹	۰/۰۰۰
گُر	۳۱۰	۴۵/۸۲	۹/۹۷		

بازاندیشی یکی از مؤلفه‌های جهانی شدن فرهنگی در این تحقیق به‌شمار می‌آید. نتایج جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که میانگین میزان بازاندیشی در میان گروه قومی عرب بیش از گروه گُرها است. آزمون تی و سطح معنی‌داری آن ($Sig=0/000$ و $T=3/3$) این تفاوت را تأیید می‌کند. احتمالاً ارتباط و تبادلات فرهنگی ساکنان کنگان و توابع آن با کشورهای حاشیه خلیج فارس و همچنین مشهودتر بودن تأثیر فرایند جهانی شدن فرهنگی در این کشورها، موجب شده است که میانگین بازاندیشی در بین عرب‌ها کنگان بالاتر از گُرهای ممسنی باشد.

جدول ۲. آزمون تفاوت میانگین میزان بازاندیشی بر حسب قومیت

وضعیت قومی	تعداد موردها	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	سطح معنی‌داری
عرب	۳۸۰	۸/۵۸	۲/۵	۳/۳	۰/۰۰۱
گُر	۳۳۶	۷/۹	۳		

جدول شماره ۳ رابطه بین سبک‌های مختلف زندگی با متغیر هویت مذهبی در بین دو گروه قومی عرب و گُر مورد مطالعه را نشان می‌دهد. همچنان که مشاهده می‌شود

به غیر از سبک زندگی مذهبی، تمامی سبک‌های زندگی دیگر با هویت مذهبی دارای رابطه منفی هستند. سبک زندگی مذهبی بیشترین همبستگی را با متغیر وابسته داشته است. در میان کل پاسخگویان، سبک فراغتی مدرن بیشترین همبستگی منفی را با متغیر هویت مذهبی داشته است. در میان پاسخگویان عرب نیز این رابطه مشاهده می‌شود. سبک‌های علمی-آموزشی و اینترنتی نیز بیشترین همبستگی منفی را با متغیر وابسته داشته‌اند. از سوی دیگر سبک موسیقایی داخلی و سبک فراغتی ۲ رابطه معنی‌داری با متغیر وابسته نداشته‌اند. در بین گروه قومی گر نیز سبک آموزشی-هنری با متغیر هویت مذهبی رابطه معنی‌داری نداشته است.

همچنان‌که می‌دانیم، به غیر از سبک زندگی مذهبی که از گذشته در بین این دو گروه وجود داشته است، سایر سبک‌های زندگی متأثر از فرایند جهانی‌شدن فرهنگی هستند. لذا با توجه به آماره‌های جدول و جهت آنها مشاهده می‌شود که هرچه افراد بیشتر تحت تأثیر فرایند جهانی‌شدن فرهنگی قرار گیرند، حداقل در کوتاه‌مدت، هویت مذهبی‌شان بیشتر تضعیف می‌شود و یا لاقبل به شکل قبلی آن نخواهد بود.

جدول ۳. آزمون رابطه بین سبک‌های مختلف زندگی با هویت مذهبی به تفکیک گروه‌های قومی مورد مطالعه

انواع سبک‌های زندگی	کل	عرب	گر
سبک مذهبی	۰/۳۵۱**	۰/۲۷۹**	۰/۴۷۵**
سبک فراغتی مدرن	-۰/۲۸۶**	-۰/۳۳۲**	-۰/۲۰۶**
سبک علمی-آموزشی	-۰/۲۶۹**	-۰/۲۵۷**	-۰/۳۳۲**
سبک اینترنتی	-۰/۲۶۹	-۰/۲۵۷**	-۰/۳۲۶**
سبک آموزشی-هنری	-۰/۱۱۳**	-۰/۱۵۲**	-
سبک موبایلی	-۰/۱۳۷**	-۰/۱۵۴**	-۰/۱۹۵**
سبک فراغتی معمولی	-۰/۱۱۸**	-۰/۱۴۸**	-
سبک ورزشی	-۰/۱۴۹**	-۰/۱۱۷*	-۰/۱۲۵*

آماره‌های جدول ۴ و ۵ خلاصه نتایج رگرسیون مرکب (با روش گام‌به‌گام) متغیرهای مستقل جهت تبیین تغییرات متغیر هویت مذهبی هستند. به‌طورکلی با توجه به کل داده‌ها، ۳۷/۸ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط هشت متغیر مستقل تبیین شده‌اند. بیشترین تغییرات متغیر وابسته متعلق به متغیر سبک مذهبی است. این بدان علت است که این دو مفهوم با هم هم‌پوشانی زیادی دارند و لذا نتیجه بدیهی است. ۱۵/۷ درصد تغییرات متعلق به این متغیر است. همبستگی این متغیر با هویت مذهبی ۰/۴۹ بوده است. در گروه قومی گر ضریب تبیین با ۵ متغیر، برابر با ۴۶/۴ درصد بوده است. در این گروه قومی نیز بیشترین تبیین مربوط به سبک مذهبی است. این متغیر به‌تنهایی ۲۵/۷ درصد تغییرات را تبیین کرده است. همبستگی این متغیر با متغیر وابسته برابر با ۵۰/۹ درصد بوده است. در میان گروه قومی عرب یازده متغیر توانسته‌اند وارد مدل رگرسیونی شوند و ۴۸ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند. متغیر بازاندیشی اولین متغیری بوده است که وارد معادله رگرسیونی شده و توانسته است به‌تنهایی ۳۶/۹ تغییرات را تبیین کند.

جدول ۴. آماره‌های مدل‌های رگرسیونی برای تبیین واریانس هویت مذهبی

نام متغیر	کل	رُ	عرب
مقدار R	۰/۶۱۵	۰/۶۸۱	۰/۶۹۴
مقدار R ^۲	۰/۳۷۸	۰/۴۶۴	۰/۴۸۱
مقدار R ^۲ تعدیل‌شده	۰/۳۶۷	۰/۴۵۲	۰/۴۵۰
مقدار F	۳۶/۲۶۳	۳۸/۹۰۱	۱۵/۴۳۳
سطح معنی‌دار F	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جدول ۵. متغیرهای واردشده در معادله رگرسیون برای تبیین واریانس هویت مذهبی

قومیت	نام متغیرها در مرحله آخر به‌ترتیب ورود	Beta	T	Sig T
کل	سبک مذهبی	۰/۴۹۱	۱۱/۱۴۰	۰/۰۰۰
	سبک علمی-آموزشی	-۰/۱۱۰	-۲/۳۶۹	۰/۰۱۸
	بازاندیشی	-۰/۲۱۶	-۵/۰۱۵	۰/۰۰۰
	سبک ورزشی	-۰/۱۴۵	-۳/۱۸۷	۰/۰۰۲
	آگاهی از جهانی‌شدن	۰/۱۷۳	۴/۲۸۸	۰/۰۰۰
	سبک فراغتی معمولی (۱)	-۰/۱۶۹	-۳/۶۵۸	۰/۰۰۰
	سبک موبایلی	-۰/۰۹۶	-۲/۳۲۰	۰/۰۲۱

ادامهٔ جدول ۵. متغیرهای وارد شده در معادلهٔ رگرسیون برای تبیین واریانس هویت مذهبی

قویت	نام متغیرها در مرحلهٔ آخر به ترتیب ورود	Beta	T	Sig T
گُر	سبک مذهبی	۰/۵۰۹	۹/۵۸۷	۰/۰۰۰
	سبک علمی-آموزشی	-۰/۲۱۹	-۳/۶۹۷	۰/۰۰۰
	بازاندیشی	-۰/۱۹۸	-۳/۶۲۲	۰/۰۰۰
	سبک فراغتی معمولی (۱)	-۰/۲۰۲	-۳/۴۱۸	۰/۰۰۱
	آگاهی از جهانی شدن	۰/۱۶۲	۳/۲۱۱	۰/۰۰۲
عرب	بازاندیشی	-۰/۲۴۵	-۳/۸۱۴	۰/۰۰۰
	سبک زندگی مدرن	-۰/۱۹۵	-۲/۶۴۰	۰/۰۰۹
	سبک موسیقی بومی	۰/۱۸۰	۲/۷۳۰	۰/۰۰۷
	سبک علمی-آموزشی	-۰/۳۱۸	-۴/۵۰۴	۰/۰۰۰
	سبک آموزشی-هنری	۰/۳۴۹	۴/۹۰۲	۰/۰۰۰
	سبک فراغتی معمولی (۲)	۰/۱۴۳	۲/۲۹۸	۰/۰۲۳
	آگاهی از جهانی شدن	۰/۲۱۸	۳/۳۹۳	۰/۰۰۱
	سبک مذهبی	۰/۳۹۹	۵/۲۳۹	۰/۰۰۰
	سبک موبایلی	-۰/۲۳۰	-۳/۷۴۵	۰/۰۰۰
	سبک فراغتی معمولی (۱)	-۰/۱۶۹	-۲/۶۰۹	۰/۰۱۰
	سبک ورزشی	-۰/۱۵۹	-۲/۰۴۷	۰/۰۴۲

فصلنامه علمی- پژوهشی

۴۰

دورهٔ هشتم
شمارهٔ ۱
بهار ۱۳۹۴

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعهٔ حاضر با روش پیمایشی-تطبیقی و با استفاده از تکنیک پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته به جمع‌آوری اطلاعات مربوط به بررسی رابطهٔ فرایند جهانی شدن فرهنگی و مؤلفه‌های آن با هویت مذهبی در بین دو گروه قومی عرب (ساکن شهر کنگان و توابع آن) و گُر (شهر نورآباد ممسنی) پرداخته است.

برای سنجش فرایند جهانی شدن فرهنگی از مؤلفه‌های سبک‌های زندگی، آگاهی از جهانی شدن، بازاندیشی، استفاده شد. از آنجاکه در جامعه تنها یک نوع سبک زندگی وجود ندارد و بنا به تعریف سبک زندگی، ما با انواعی از سبک‌های زندگی روبه‌رو هستیم، از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی برای یافتن سبک‌های مختلف استفاده شد که نهایتاً ده سبک زندگی مشخص شد.

انواع سبک‌های زندگی	کل	عرب	کُر
	هویت مذهبی	هویت مذهبی	هویت مذهبی
سبک مذهبی	۰/۳۵۱**	۰/۲۷۹**	۰/۴۷۵**
سبک فراغتی مدرن	-۰/۲۸۶**	-۰/۳۳۲**	-۰/۲۰۶**
سبک علمی-آموزشی	-۰/۲۶۹**	-۰/۲۵۷**	-۰/۳۳۲**
سبک اینترنتی	-۰/۲۶۹	-۰/۲۵۷**	-۰/۳۲۲**
سبک آموزشی-هنری	-۰/۱۱۳**	-۰/۱۵۲**	-
سبک موبایلی	-۰/۱۳۷**	-۰/۱۵۴**	-۰/۱۹۵**
سبک فراغتی معمولی	-۰/۱۱۸**	-۰/۱۴۸**	-
سبک ورزشی	-۰/۱۴۹**	-۰/۱۱۷*	-۰/۱۲۵*

مطالعه حاضر پس از بررسی نتایج کارهای پیشین با استفاده از چارچوب نظری مستخرج از دیدگاه گیدنز و رابرتسون در خصوص جهانی شدن به آزمون چهار فرضیه در مورد تفاوت قومیت‌ها بر حسب هویت مذهبی و آگاهی از جهانی شدن، بازاندیشی و سبک زندگی و رابطه آنها هویت مذهبی بین دو گروه قومی پرداخته است. نتایج بر حسب هویت مذهبی نشان داد که گروه قومی عرب مورد مطالعه از میانگین بالاتری برخوردار بوده‌اند. همچنین میانگین میزان بازاندیشی در میان گروه قومی عرب مورد مطالعه بیش از گروه کُرها است.

مطالعه حاضر نشان داد که سبک زندگی مذهبی رابطه مثبت با هویت مذهبی داشته است. این نتیجه با تحقیقات پیشین خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۸۹؛ ۱۳۹۱، الف و ب) هم‌خوانی دارد. همچنین مطالعه حاضر نشان می‌دهد که سبک‌های جدید زندگی با هویت مذهبی در دو گروه قومی عرب و کُر با هویت مذهبی رابطه معکوس دارند. تحقیقات پیشین نیز نشان داده‌اند که سبک‌های نوین زندگی که شاخص‌های فرایند جهانی شدن محسوب می‌شوند، با هویت مذهبی دارای رابطه منفی هستند (خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۳۹۱ الف و ب). اما این نتایج با تحقیقات و نظرات افرادی همچون پولادی (۱۳۸۷) مغایر است. بنا بر نظر پولادی جهانی شدن به خلق هویت‌هایی همچون هویت دینی و یا تقویت آن و جنبش‌های برخاسته از آن می‌انجامد. احتمالاً این مغایرت به بستر اجتماعی که جهانی شدن با آن وارد تعامل می‌شود، مربوط می‌گردد. جهانی شدن در زمینه‌های اجتماعی مختلفی که وارد می‌شود و تعاملی که دارد، نتایج

متفاوتی خواهد داشت. از سوی دیگر مطالعه نشان می‌دهد که سبک‌های اینترنتی دارای رابطه معکوس با هویت مذهبی هستند. نتایج تحقیق رفعت‌جاه و شکوری (۱۳۸۷) و آرمفیلد و همکارانش (۲۰۰۲) نیز این یافته‌ها را تأیید می‌کنند. یافته‌های تحقیق نشان داد که بازاندیشی در دو گروه قومی مورد مطالعه با هویت مذهبی دارای رابطه معکوس است. در مطالعه گرگی (۱۳۸۵) نیز مشاهده می‌شود که این متغیر هویت افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با توجه به اینکه هدف این پژوهش پاسخگویی به این سؤال «جهانی شدن فرهنگی چه تأثیری بر هویت مذهبی قوم لر و عرب ساکن ایران دارد؟» بود؛ مطالعه حاضر با روش تطبیقی-پیمایشی و با بهره‌گیری از نظریات آنتونی گیدنز و رابرتسون، نشان می‌دهد که گرایش‌های نوگرایانه در حوزه‌های مختلف زندگی به‌عنوان یکی از شاخص‌های جهانی شدن تأثیر زیادی بر هویت مذهبی این دو گروه قومی داشته است. به بیان گیدنز مذهب از مهم‌ترین منابع اقتدار سنتی محسوب می‌شود که به بیان تفسیر معنای زندگی برای افراد در عصر سنت کمک می‌کند. اما با گسترش مدرنیته منابع مراجع صلاحیت‌دار برای تفسیر و معناسازی زندگی متعدد می‌شوند و لذا از اقتدار مذهب در میان اعضای جامعه کاسته می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۲۹-۱۳۰). بازاندیشی دنیای مدرن که به‌واسطه و کمک فناوری‌های نوین میسر شده، با سنت دارای مغایرت است و همچنان که گیدنز نیز اشاره دارد سنت و مذهب در طول تاریخ با یکدیگر پیوند نزدیک داشته‌اند. دانشی که از قبل بازاندیشی به‌دست می‌آید سنت را بیشتر از دین تضعیف کرده است (همان: ۱۳۰). بنابراین می‌توانیم نتیجه بگیریم که حداقل در کوتاه‌مدت فرایند جهانی شدن موجب تضعیف هویت مذهبی در دو گروه قومی مورد مطالعه در شهرهای نورآباد و کنگان و توابع می‌شود.

منابع

- اباذری، یوسف، و چاوشیان، حسن (۱۳۸۱). از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی. *نامه علوم اجتماعی*، ۲۰، ۳-۲۷.
- اشرفی، اکبر (۱۳۸۰). هویت فرهنگی در عصر مشروطه. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی نامه پژوهش*، ۲۲ و ۲۳، ۲-۷.
- بهکیش، مهدی (۱۳۸۱). اقتصاد ایران در بستر جهانی‌شدن. تهران: نشر نی.
- پولادی، کمال (۱۳۸۷). جهانی‌شدن و هویت فرهنگی. *پژوهشنامه پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام*، ۱۹، ۱۰۱-۱۲۲.
- حاجیان، ابراهیم (۱۳۷۹). تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۵، ۱۹۳-۲۲۸.
- خواجه‌نوری، بیژن (۱۳۸۵). *بررسی رابطه مؤلفه‌های جهانی‌شدن و مشارکت اجتماعی زنان*، مطالعه موردی: تهران، شیراز و استهبان. پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی دانشگاه شیراز.
- خواجه‌نوری، بیژن، بخشنده، مجتبی، دل‌آور، مریم‌سادات، بهمنی، لایلا و رستمی‌زاده، الهام (۱۳۹۳). تأثیر کاربرد اینترنت بر هویت ملی، مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شیراز. *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر*، ۲۴، ۲۳۵-۲۵۴.
- خواجه‌نوری، بیژن، روحانی، علی و هاشمی، سمیه (۱۳۹۱ الف). گرایش به حجاب و سبک‌های متفاوت زندگی، مطالعه موردی: زنان شهر شیراز. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۴۷، ۱۴۱-۱۶۶.
- خواجه‌نوری، بیژن، روحانی، علی، و هاشمی، سمیه (۱۳۸۹). سبک زندگی و هویت ملی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز). *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۱ (۴)، ۱۲۷-۱۵۲.
- خواجه‌نوری، بیژن، ریاحی، زهرا و مساوات، ابراهیم (۱۳۹۱ ب). رابطه سبک زندگی و میزان دینداری جوانان: مورد مطالعه: جوانان شیراز. *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر*، ۲۰، ۱۰۳-۱۳۰.
- خواجه‌نوری، بیژن، کریمی، ماندانا، و خجسته، سعاد (۱۳۹۳ الف). بررسی رابطه فرایند جهانی‌شدن فرهنگی و هویت ملی در ایران (مطالعه موردی: گروه‌های قومی لر شهر نورآباد و عرب شهر کنگان و توابع). *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، ۸، ۹۹-۱۱۴.
- خواجه‌نوری، بیژن، و ریاحی، زهرا (۱۳۹۲). جهانی‌شدن، دنیاگرایی و زنان، مورد مطالعه: تهران، شیراز و استهبان. *مجله جهانی رسانه*، ۱۵، ۲۱-۴۷.
- رابرتسون، رونالد (۱۳۸۲). *جهانی‌شدن*. ترجمه کمال پولادی، تهران: نشر ثالث.

- رجبلو، علی (۱۳۸۹). جهانی شدن و بازان‌دیشی الگوهای دوستی دختران و پسران. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۲، ۷۳-۹۲.
- رحمت‌آبادی، الهام، و آقابخشی، حبیب (۱۳۸۵). سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۵، ۲۳۵-۲۵۳.
- رفعت‌جاه، مریم، و شکوری، علی (۱۳۸۷). اینترنت و هویت اجتماعی. *مجله جهانی رسانه*، ۵، ۵-۲۰.
- سراج‌زاده، سیدحسین، و توکلی، مهناز (۱۳۸۰). بررسی عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی. *نامه پژوهش*، ۲۰ و ۲۱، ۲۳-۳۵.
- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۲). تعهد مذهبی و تعلق سیاسی، *فصلنامه پژوهش فرهنگی*، *نامه پژوهش*، ۵ (۲۰-۲۱)، ۱۴-۴۷.
- عبدالهیان، حمید (۱۳۸۳). نسل‌ها و نگرش‌های جنسیتی: سنجش آگاهی از تعارض در نگرش‌های جنسیتی. *مجله پژوهش زنان*، ۲ (۳)، ص ۵۸-۷۴.
- علوی، سیدسلیمان، جنتی‌فرد، فرشته، مرآتی، محمدرضا (۱۳۸۹). مقایسه هویت ملی و مذهبی در افراد معتاد به اینترنت و غیرمعتاد. *مجله جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱، ۱۰۷-۱۱۹.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲). *مصرف و سبک زندگی*. قم: انتشارات صبح صادق، ۱.
- کاوسی، اسماعیل، و حسین‌زادگان، زهره (۱۳۹۰). حفظ هویت ایرانی و اسلامی در فرایند جهانی‌شدن. *فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، ۳، ۳۷-۶۲.
- کلانتری، عبدالحسین، عزیزی، جلیل، و زاهد زاهدانی، سعید (۱۳۸۸). هویت دینی و جوانان (نمونه آماری، جوانان شهر شیراز). *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۲ (۶)، ۱۲۵-۱۴۱.
- کوهی، کمال، و حسینی، محمدرضا، (۱۳۹۱). رابطه استفاده از رسانه‌های نوین با ابعاد هویتی در نوجوانان و جوانان ۱۴ تا ۲۹ ساله. *پژوهش‌های ارتباطی*، ۷۲، ۱۰۹-۱۳۰.
- گرگی، عباس، (۱۳۸۵). اینترنت و هویت. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷ (۱)، ۵۳-۶۹.
- گوتک، جرال‌دال (۱۳۸۰). *مکاتب فلسفی و آرای تربیتی*. ترجمه محمدجعفر پاک‌سرشت، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). *جامعه‌شناسی*. ترجمه منوچهر صبوری، چاپ سوم، تهران: نشرنی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). *تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۷۶). جغرافیا و سیاست در فرایندی نوین. *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، ۴۲، ۱۲۳-۱۹۸.
- نوابخش، مهرداد و نیکوکار، مستانه (۱۳۹۰). جهانی‌شدن و بحران هویت جوانان. *فصلنامه مطالعات*

راهبردی جهانی شدن، ۲ (۳)، ۸۹-۱۱۰.

نواح، عبدالرضا، و تقوی نسب، مجتبی (۱۳۸۶). تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت ملی، مطالعه موردی: اعراب استان خوزستان. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۸ (۲)، ۱۴۲-۱۶۳.

واتسون، هلن. (۱۳۸۲). زنان و حجاب. ترجمه مرتضی بحرانی، *فصلنامه کتاب زنان*، ۲۰، ۳۰۹-۳۳۰.

وفایی بوربور، صدیقه (۱۳۷۸). نقش جهت‌گیری دینی و مقابله‌های مذهبی شغلی دبیران زن شهرستان همدا/ن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

Armfield, G. & R, Holbert (2002). The relationship between religiosity and internet use. *Journal of Media and Religious*, 2 (3), 129-144.

Barber, B. L., Stone, M. R., Hunt, J. E., & Eccles, J. S. (2005). *Benefits of Activity Participation: the Roles of Identity Affirmation and Peer Group Norm Sharing*. In J. L. Mahoney, R. W. Larson, & J. S. Eccles (Ed.). *Organized activities as contexts of development*, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 185-210.

Campbell, J. (2007). *Adolescent Identity Development: the Relationships With Leisure Lifestyle and Motivation*. M. A. thesis in Recreation and Leisure Studies, Waterloo, Ontario, Canada,

Erikson, E. H, (1964). *Insight and Responsibility*. New York: Norton.

Haggard, L. M., & Williams, D. R. (1992). Identity affirmation through leisure activities: leisure symbols of the self. *Journal of Leisure Research*, 24, 1-18.

<http://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/10012/3222/1/FinalThesis-JennyCampbell.pdf>.

Mehta, S. (2010). commodity culture and porous socio-religious boundaries: muslim women in delhi. *South Asia Research*, 30 (1), 1-24.

NRO-frauenforum (2002). *Social, Economic and Environmental Sustainability from a Gender Perspective*. 14 Issues to tackle. Retrieved From <http://www.Genderandtrade.Net>.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۴۵

بررسی رابطه فرایند
جهانی شدن ...